

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

GRUPY RZEŹB Z KAPLICZKI PRZYDROŻNEJ W PODZAMCZU PRZY
UL. ZAMKOWEJ, GM. OGRODZIENIEC

Autor opracowania:

mgr inż. Agnieszka Bułka
dyplomowany konserwator zabytków
ul. Chłopickiego 15, 48-303 Nysa
upr.: dyplom nr 109576/2013

Wojewódzki
Urząd Ochrony Zabytków
40-015 Katowice, ul. Francuska 12
tel./fax 32-253-77-98, 32-256-49-51

Nysa, 2024

DOKUMENT STANOWIĄCY PODSTAWĘ
OCENY WPLYWU NA ZABYTEK
PLANOWANYCH PRAC/ROBÓT
OBJĘTYCH POZWOLENIEM SWKZ
Nr ..... 21.105.2024 .....
Z dnia ..... 25.01.2024 .....

Program prac chroniony prawem autorskim

Spis treści

1. Identyfikacja obiektu	3
2. Historia obiektu	4
3. Opis i analiza formy	5
4. Stan zachowania	6
5. Cel i założenia konserwatorskie	7
6. Programy prac	7
7. Dokumentacja fotograficzna	9

1. Identyfikacja obiektu

1.1 Dane o obiekcie

Rodzaj	rzeźba
Autor	nieznany
Materiał	drewno polichromowane
Czas powstania	XVI w., XVI – XIX w.
Adres	Podzamcze, ul. Zamkowa, 42-440 Ogrodzieniec
Miejsce przechowywania	Gmina Ogrodzieniec, Pl. Wolności 25, 42-440 Ogrodzieniec
Nr rejestru zabytków	B/457/2023

1.2. Dane dotyczące konserwacji

Obiekt	figura Matki Bożej z Dzieciątkiem, figura klęczącego mężczyzny feretron – figura kobiety z podstawą
Adres	Pl. Wolności 25, 42-440 Ogrodzieniec
Właściciel	Gmina Ogrodzieniec, Pl. Wolności 25, 42-440 Ogrodzieniec
Użytkownik	j/w
Program prac	AG-Art Konserwacja Zabytków Agnieszka Bułka ul. Chłopickiego 15, 48-303 Nysa

1.3. Dane ogólne

3.1. Podstawa opracowania

Program opracowano na zlecenie Gminy Ogrodzieniec, Pl. Wolności 25, 42-440 Ogrodzieniec. Niniejszy program prac konserwatorskich obejmować będzie prace konserwatorskie przy grupie trzech rzeźb – figury Matki Boskiej z Dzieciątkiem, figury klęczącego mężczyzny i feretronu – figury kobiety wraz z podstawą. Program opracowano na podstawie rozpoznania obiektu w terenie i dokumentacji fotograficznej.

3.2. Przedmiot opracowania

Przedmiotem opracowania jest „Program prac konserwatorskich grupy rzeźb z kapliczki przydrożnej w Podzamczu przy ul. Zamkowej, gm. Ogrodzieniec” z opisem i oceną stanu zachowania obiektu, z podaniem zakresu prac i proponowanych materiałów. Załącznikiem do części opisowej jest dokumentacja fotograficzna.

2. Historia obiektu

Przedmiotowe figury pochodzą z kapliczki przydrożnej przy ul. Zamkowej w Podzamczu znajdującej się nieopodal zamku Ogrodzieniec. Według danych w decyzji o wpisie dobra kultury do rejestru zabytków kaplica ta powstała w XVI w. Inne źródła wskazują jej powstanie na XIX w., kiedy to wspomniany zamek rozbierano, a pozyskany z rozbiórki materiał wykorzystywano jako budulec na pobliskie budynki, w tym kapliczkę. Faktem jest, że w elewację kapliczki wbudowane są elementy architektoniczne: piaskowcowy portal, gzyms i wapienne ślimaczyce. Wewnątrz znajduje się zwornik ze sklepienia i przedmiotowa grupa rzeźb. Według lokalnej społeczności zwornik i rzeźby pochodzą z kaplicy zamkowej, a pozostałe elementy z innych części zamku w Ogrodzieńcu.

W Katalogu Zabytków Sztuki w Polsce znajduje się opis i ilustracja figury Matki Bożej z Dzieciątkiem oraz opis (bez zdjęcia) posągu nieznanej świętej posiadającej uszkodzenia. Najprawdopodobniej mowa o feretronie, gdyż jako jedyna z grupy rzeźb posiada zniszczenia w formie nadwątłych. Nadpalenia powstały – wg przekazów ustnych – w wyniku pożaru w kaplicy zamkowej. Wysunięta teza znajduje potwierdzenie w dziejach zamku. Na przestrzeni wieków obiekt był wielokrotnie atakowany i niszczony m.in. w 1702 r. najejchany został przez Szwedów, którzy go splądrowali i spalili.

Szerszy zakres informacji opisujący historię zabytków na chwilę obecną nie jest znany.

Źródła:

- „Katalog Zabytków Sztuki w Polsce” tom I, woj. krakowskie, z. 12, pow. olkuski, PIN W-wa 1953
- www.zamkipolskie.com>ogro

3. Opis i analiza formy

1) Figura Matki Bożej z Dzieciątkiem – wys. ok. 110 cm

Rzeźba drewniana, polichromowana, pełna. Postawa stojąca, w lekkim kontrapoście. Nagie Dzieciątko usytuowane na lewym ramieniu i dłoni Marii. W lewej dłoni trzyma jabłko oparte o nóżki, a prawa ręka uniesiona do góry w geście błogosławieństwa, nóżki skrzyżowane. Twarz Marii podłużna, owalna, z wysokim czołem. Włosy długie, luźno spływające na ramiona, opadające na plecy, sięgające kolan. Na głowie korona. Święta ubrana w suknię o symetrycznej draperii, dekolot okrągły, rękawy luźno opadające, zaznaczona talia i piersi. Płaszcz długi, swobodnie opadający, zakrywający stopy, o głębokiej draperii. Prawa ręka Marii wyciągnięta lekko do przodu w geście trzymającym. Pod płaszczem widoczny półksiężyc skierowany ku górze. Z tyłu rzeźby na wysokości włosów Marii widoczna metalowa klamra spinająca nakładany element włosów z korpusem. Wewnątrz korony znajduje się metalowy hak.

2) Figura klęczącego mężczyzny – wys. ok. 65 cm

Rzeźba drewniana, polichromowana, pełna. W postawie klęczącej bez widocznych nóg od kolan w dół. Ręce złączone w geście modlitwy. Twarz podłużna, owalna. Włosy rozpuszczone, długie, sięgające lekko za ramiona. Święty ubrany w gładką suknię z okrągłym dekoltem. Płaszcz długi, luźno opadający, z głęboką draperią z przodu. Tył gładki.

3) Feretron – figura kobiety z podstawą – wys. ok. 90 cm

Rzeźba drewniana, polichromowana, pełna, zamocowana graniastym kołkiem na prostokątnej podstawie. Figura przeznaczona do ubierania w stroje. Wykorzystywana podczas procesji w kościele katolickim. Sylwetka smukła. Korpus opracowany schematycznie. Ręce ruchome, zginane w ramionach i łokciach za pomocą mocowań na kołkach. Opracowany jedynie modelunek twarzy i dłoni. Ręce powyżej w formie zespolonych listewek. Twarz podłużna, owalna. Włosy rozpuszczone, sięgające ramion. Na głowie korona w typie kabłąkowym.

Podstawa prostokątna, skrzynkowa, z wyraźnie większą płytą wierzchnią. Na płycie profilowana pionowa deska. U podstawy, w narożnikach skośne nóżki. Z przodu i z tyłu po dwa kwadratowe otwory przeznaczone na uchwyty służące do przenoszenia.

4. Stan zachowania

Obiekty zachowane w złym stanie. Wymagające pilnej konserwacji. Zniszczenia powstały na skutek oddziaływania czynników mechanicznych, fizycznych i biologicznych ściśle związanych ze zmiennymi warunkami klimatycznymi występującymi na przestrzeni wieków.

1) Figura Matki Bożej z Dzieciątkiem

Powierzchnia rzeźby pokryta grubą warstwą przemalowań, które deformują plastykę przedstawienia. Liczne ubytki oryginalnej polichromii i wtórnych przemalowań na całej powierzchni. Pozostała warstwa przemalowań spękana, odpajająca się od podłoża, miejscami w formie osypujących się łusek i płatów. W miejscach ubytków przemalowań widoczny stan zachowania oryginalnych warstw polichromii, gruntów i struktury drewna. Grunty osłabione, o niskiej adhezji z podłożem. Drewno również osłabione, miejscami miękkie, z dużą ilością otworów wylotowych po owadach. Gdzieś widoczna osypująca się mączka drzewna. Pęknięcia drewna m.in. w obrębie ręki Marii i stopy Dzieciątka, w tylnej części u podstawy figury. Ubytki formy rzeźbiarskiej: brak brody na twarzy Marii, brak nosa na twarzy Dzieciątka, kciuka prawej dłoni i dużego palca u lewej stopy Dzieciątka. Brak atrybutu w ręce Marii (berła?)

2) Figura klęczącego mężczyzny

Powierzchnia rzeźby pokryta grubą warstwą przemalowań, deformującą plastykę przedstawienia. Warstwa przemalowań zachowana na całej powierzchni z znacznym stopniem. Spękana. Duży ubytek wraz z oryginalną polichromią i gruntem w obrębie szyi i ramion. Liczne, niewielkie kilkuwarstwowe ubytki wtórnych przemalowań na całej powierzchni szat na przodzie figury, a z tyłu drobne ubytki i przetarcia w dolnej partii, u podstawy. Struktura drewna silnie naruszona przez owady żerujące w drewnie, co zaobserwować można z tyłu rzeźby – mnóstwo otworów wylotowych po owadach! Pęknięcia drewna występują m.in. na szyi, na szacie po prawej stronie i na plecach. Ubytki formy rzeźbiarskiej w obrębie rąk – brak najmniejszych palców u obu rąk.

3) Feretron- figura kobiety z podstawą

Rzeźba pokryta grubą warstwą przemalowań w obrębie twarzy, dekoltu i rąk do połowy przedramienia. Korpus i listwy rąk drewniane. Warstwa przemalowań zachowana w znacznym stopniu. Spękana. Duży ubytek wraz z oryginalną polichromią i gruntem na brodzie i po wewnętrznej stronie prawej ręki. Mniejsze ubytki na palcach lewej ręki. Ubytki wtórnych przemalowań na oczach, nosie, dekolcie i dłoniach. Drewno uszkodzone przez owady w nim żerujące. Liczne skupiska otworów wylotowych szczególnie na włosach i plecach. Ubytki formy rzeźbiarskiej występują na prawej dłoni (brak końcówki palca), wyłamany prawy but. Prawa ręka

wyłamana w łokciu, w miejscu ruchomego przegubu. Przechowywana oddzielnie. Z tyłu na korpusie i łokciu lewej ręki widoczne nadpalenie. Poważniejsze na korpusie z charakterystycznymi cechami spalonego drewna (spękania wzdłuż i w poprzek słoików, rozwarstwienia drewna). Prawe ramię wzmocnione współczesnym, prowizorycznym rozwiązaniem z użyciem metalowego wkręta wkręconego w przegub z zawiniętym drutem, który dodatkowo opleciono na lewym ramieniu. Podstawa figury przemalowana. Niewielkie ubytki wtórnych warstw malarskich na całej powierzchni. Liczne otwory wylotowe po żerujących owadach na całej powierzchni. Korozja metalowych łączników. Profilowana deska za figurą niekompletna – widoczny jej ubytek, jednak trudno określić jakiej wielkości.

5. Cel i założenia konserwatorskie

Z uwagi na obecność owadów żerujących w drewnie i mocno osłabionych warstw malarskich uważa się za cel konieczny przeprowadzenie pełnej konserwacji technicznej obejmującej dezynsekcję, utwralenie strukturalne drewna, wzmocnienie i zabezpieczenie odsłoniętej polichromii.

Zakłada się przywrócenie pierwotnego wyglądu rzeźb, który został całkowicie zatarty pod powłokami wtórnych farb. Ze względu na ważną wartość historyczną, artystyczną i naukową przewiduje się wykonanie szeregu specjalistycznych badań m.in. badań fizyko-chemicznych pigmentów, spoiw i zapraw, ustalenie stratygrafii polichromii, ustalenie techniki i technologii wykonania rzeźb, a także szerszego rozpoznania historycznego. Wyniki badań poszerzą stan wiedzy na temat omawianych zabytków, a przede wszystkim pozwolą na spójne opracowanie stylistyczne zabytków chroniąc je przed błędem zniekształcenia artystycznego.

6. Program prac

Wykonanie dokumentacji fotograficznej przed, w trakcie i po zakończeniu prac konserwatorskich.

1. Zabezpieczenie warstwy polichromii w miejscach osłabionych bibułą japońską i słabym roztworem żelatyny lub metylocelulozy. Zabieg należy wykonać przed transportem do miejsca konserwacji.
2. Wykonanie badań fizyko-chemicznych pigmentów, spoiw i zapraw.

3. Wykonanie badań stratygraficznych umożliwiających szczegółowe określenie nawarstwień oraz technikę i technologie wykonania warstw pierwotnych wraz z rozpoznaniem stanu zachowania figur.
4. Dezynsekcja figur (np. Perxil, Hylotox).
5. Impregnacja strukturalna drewna (np. Paraloid B-72 w toluenie). Sposób aplikacji i stężenie roztworu należy odpowiednio dobrać po przeprowadzeniu prób.
6. W razie konieczności wstępne podklejenie oryginalnych warstw gruntu i polichromii (np. 8% roztwór żelatyny w etanolu).
7. Po wykonaniu prób i dobraniu metod usunięcie wtórnych warstw przemalowań (metody chemiczne i mechaniczne). **Należy powoływać komisje konserwatorskie z udziałem WUOZ w Katowicach na każdym etapie usuwania wtórnych przemalowań celem określenia zakresu usuwania poszczególnych warstw, aby uniknąć błędów.**
8. Doczyszczanie pierwotnych warstw gruntów i polichromii.
9. Po oczyszczeniu należy ponownie powołać komisję konserwatorską z udziałem WUOZ w Katowicach w celu ustalenia zakresu opracowania powierzchni. Na tym etapie będzie możliwe podjęcie decyzji o doborze rodzaju dalszych prac konserwatorskich – konserwacji zachowawczej czy pełnej konserwacji z przywróceniem spójnej estetyki rzeźb.
10. Po analizie wyników badań i wyborze zakresu prac konserwatorskich należy sporządzić program prac konserwatorskich dla dalszych etapów procesu konserwacji.

mgr inż. Agnieszka Bułka
dyplomowany konserwator zabytków
ul. Chłopickiego 15, 48-303 Nysa
upr.: dyplom nr 109576/2013

Dokumentacja fotograficzna

Fot. 1. Figura Maryi z Dzieciątkiem – widok z przodu i z tyłu.

Fot. 2. Figura Maryi z dzieciątkiem – stan zachowania górnych partii (przód).

Fot. 3. Figura Maryi z Dzieciątkiem – stan zachowania dolnych partii (przód).

Fot. 4. Figura Maryi z Dzieciątkiem – stan zachowania górnych partii (tył)

Fot. 5. Figura Maryi z Dzieciątkiem – stan zachowania dolnych partii (tył).

Fot. 6. Figura Maryi z Dzieciątkiem – stan zachowania Dzieciątka (tył).

Fot. 7. Figura Maryi z Dzieciątkiem – stan zachowania polichromii i ubytki palców prawej dłoni Dzieciątka.

Fot. 8. Figura Maryi z Dzieciątkiem – stan zachowania polichromii i ubytki palców lewej stopy Dzieciątka.

Fot. 9. Figura Maryi z Dzieciątkiem – pęknięcia drewna.

Fot. 10. Figura Maryi z Dzieciątkiem – osypująca się mączka drzewna.

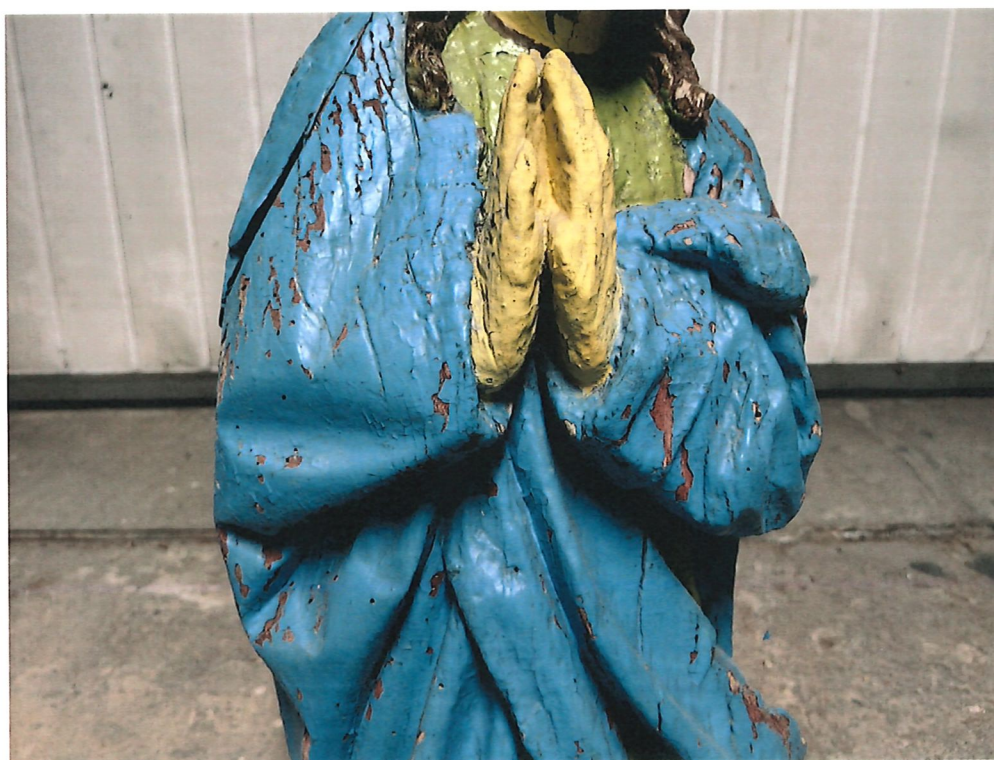
Fot. 10. Figura klęczącego mężczyzny – widok z przodu.

Fot. 11. Figura klęczącego mężczyzny – widok z tyłu.

Fot. 12. Figura klęczącego mężczyzny- stan zachowania górnych partii (przód).

Fot. 13. Figura klęczącego mężczyzny- stan zachowania środkowych partii (przód).

Fot. 14. Figura klęczącego mężczyzny- stan zachowania dolnych partii (przód).

Fot. 15. Figura klęczącego mężczyzny- stan zachowania górnych partii (tył).

Fot. 16. Figura klęczącego mężczyzny- stan zachowania dolnych partii (tył).

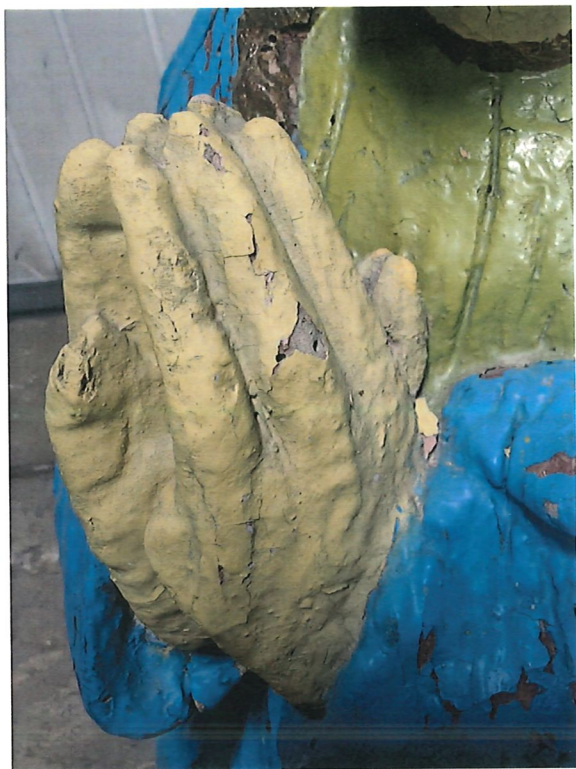

Fot. 17-18. Figura klęczącego mężczyzny- stan zachowania figury – prawy i lewy bok.

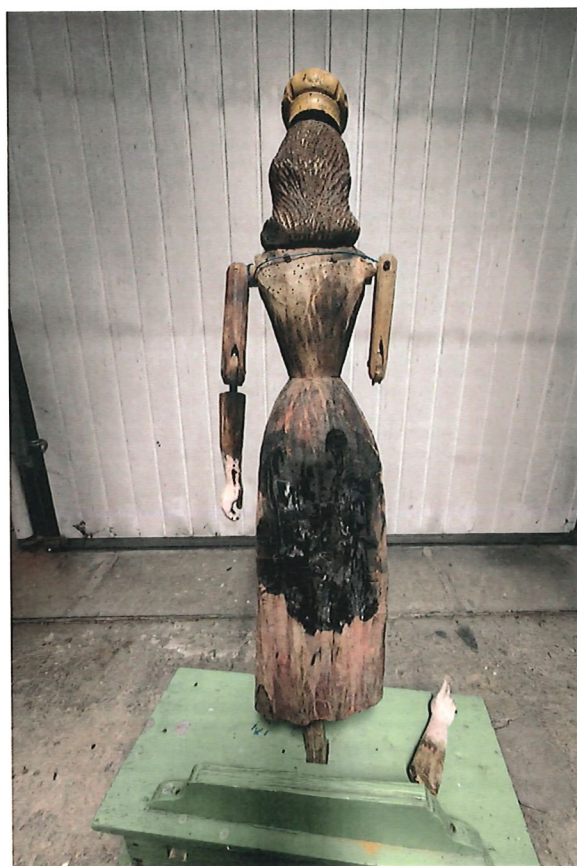
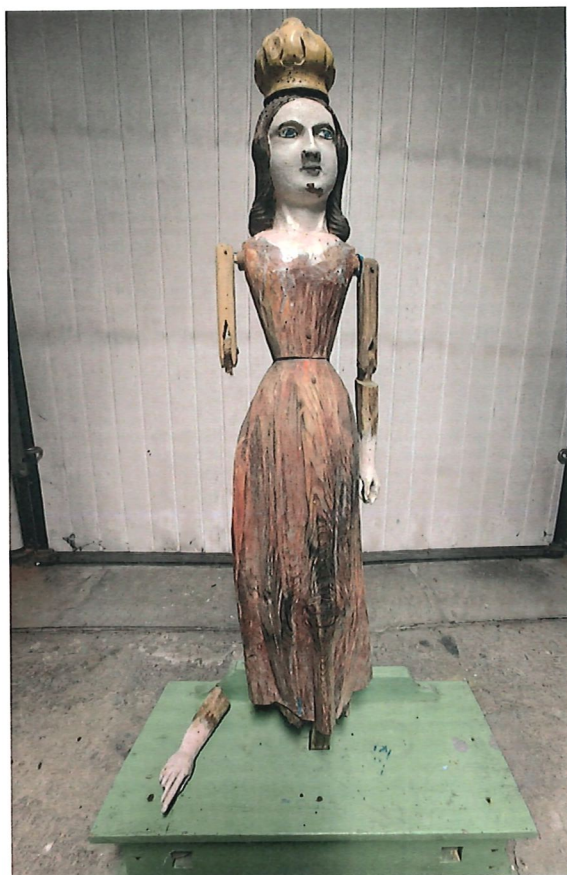

Fot. 19. Figura klęczącego mężczyzny- stan zachowania polichromii na twarzy.

Fot. 20-21. Figura klęczącego mężczyzny- stan zachowania – ubytki palców i pęknięcia drewna.

Fot. 22-23. Feretron – figura kobiety wraz z podstawą – widok z przodu i z tyłu.

Fot. 24. Feretron – figura kobiety wraz z podstawą – stan zachowania górnych partii

Fot. 25. Feretron – figura kobiety wraz z podstawą – stan zachowania środkowych partii

Fot. 26. Feretron – figura kobiety wraz z podstawą – stan zachowania dolnych partii.

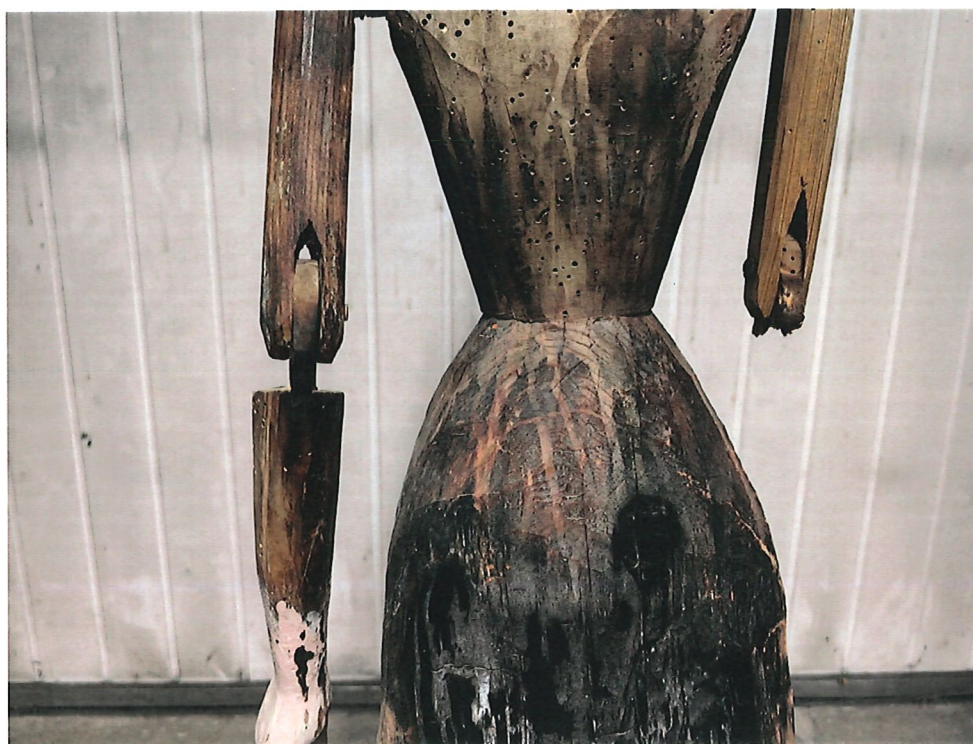

Fot. 27. Feretron – figura kobiety wraz z podstawą – stan zachowania podstawy.

Fot. 28. Feretron – figura kobiety wraz z podstawą – stan zachowania górnych partii (tył).

Fot. 29. Feretron – figura kobiety wraz z podstawą – stan zachowania środkowych partii (tył).

Fot. 30. Feretron – figura kobiety wraz z podstawą – stan zachowania dolnych partii (tył).

Fot. 31-32. Feretron – figura kobiety wraz z podstawą – stan zachowania lewej i prawej ręki.

Fot. 32-33. Feretron – figura kobiety wraz z podstawą – stan zachowania lewego i prawego ramienia.

Fot. 34. Feretron – figura kobiety wraz z podstawą – ubytek lewego buta.

Fot. 34. Feretron – figura kobiety wraz z podstawą – wtórne łączniki.

mgr inż. Agnieszka Butkiewicz
dyplomowany konserwator zabytków
ul. Chłopickiego 15, 48-303 Nysa
upr.: dyplom nr 109576/2013